

پروژه تشیع و امور جهانی

The Project on Shi'ism and Global Affairs

HARVARD UNIVERSITY

PROJECT ON SHI'ISM & GLOBAL AFFAIRS

Weatherhead Center
FOR INTERNATIONAL AFFAIRS
HARVARD UNIVERSITY

مقدمه

معطوف شد. این امر باعث شد تا کفه ترازو در تحقیقات شرق شناسی و دین پژوهانه قدری به سمت تشیع سنگین شود و مراکز دین پژوهی از فضای تطبیق سازی اسلام با قرائت اهل سنت مقداری فاصله بگیرند. علاوه بر آثار متعددی که در معرفی و شناخت تشیع از سوی دین پژوهان غربی به رشته تحریر در آمد، کرسی‌ها، دوره‌ها و پروژه‌های

انقلاب اسلامی در ایران و در پی آن روی کار آمدن دولتی مذهبی و شیعی، دستاوردهای سیاسی، دینی و فکری متعددی به دنبال داشت. یکی از دستاوردهای این انقلاب دینی در آسیای جنوب غربی، آشنایی مجامع علمی بین‌المللی به ویژه مراکز دین پژوهی با تشیع است. از آن زمان به بعد، توجه محافل فکری جهانی به ویژه غربی به تشیع و شناخت آن

تحقیقاتی متعددی نیز در سراسر جهان به ویژه در غرب در دستور کار قرار گرفت. یکی از این پروژه‌ها با عنوان «تشیع و امور جهانی»، در مرکز Weatherhead وابسته به دانشگاه هاروارد است.

در معرفی و چرایی شروع این پروژه می‌خوانیم: پروژه تشیع و امور جهانی، تحقیقات گسترده‌ای را دربارهٔ مظاهر چند وجهی و متنوع تشیع در جهان معاصر انجام می‌دهد. مطالعه در حوزه‌های تشیع، افراط‌گرایی و چالش‌های مربوط به درگیری‌های فرقه‌ای اکنون بیش از هر زمان دیگری در تاریخ معاصر مورد نیاز است. از جنگ در یمن، تا درگیری‌های داخلی در سوریه و عراق، جنبش‌های شیعی به عنوان عناصر پویا و تأثیرگذاری در فضای ژئوپلیتیک خاورمیانه ظاهر شده‌اند. در کنار این موضوعات، سیاست خارجی ایران در منطقه و شبکه متحدان آن از جمله محور مقاومت، با توجه به نقش و نفوذ بیش از حد آن در ژئوپلیتیک منطقه نیز موضوع مهم و قابل مطالعه‌ای است. اهمیت پرداختن به این موضوع با توجه به درگیری‌های هسته‌ای مداوم بین ایران و آمریکا، تحریم‌های آمریکا

علیه ایران و متحدانش و همچنین رقابت آمریکا و روسیه در سوریه و جنگ سرد ایران و عربستان، بارزتر از گذشته است. فراتر از تأثیرات مشخص منطقه‌ای، این تحولات نوظهور بر سیاست جهانی از جمله امنیت بین‌المللی، سیاست خارجی دیگر کشورها و بازارهای جهانی تأثیر می‌گذارد. همچنین بحث‌های نظری گسترده‌ری در مورد مدرنیزاسیون، دین و سیاست ایجاد می‌کند.

پروژه تشیع و امور جهانی شامل یک رویکرد میان رشته‌ای با تمرکز بر تاریخ، جامعه‌شناسی، الهیات و سیاست جوامع و ملل مختلف شیعه در سراسر جهان - که تعداد آنها بیش از ۲۰۰ میلیون نفر است و عمدتاً در سراسر خاورمیانه، مرکز و جنوب آسیا، آفریقا و غرب گسترش یافته‌اند - می‌باشد. در واقع ظهور تشیع مدرن یکی از وقایع بسیار مهم در شکل دادن به فضای فرهنگی و سیاسی جهان اسلام به ویژه در خاورمیانه بوده است و در حال حاضر منطقه شاهد احیای شیعه و برجستگی ژئوپلیتیکی روزافزون ایران و «محور مقاومت» است.

پروژه تشیع و امور جهانی

۲) عدم توسعه نظری رابطه دین و سیاست در اسلام، از جمله در مورد مسئله فرقه گرایی.

بر اساس تجربه گذشته در مرکز بلفر مدرسه هاروارد، تمرکز این پروژه بر ژئوپلیتیک خاورمیانه و تنش زدایی فرقه‌ای در پروژه ایران بوده و اندیشمندان علوم سیاسی، مورخان، سیاستگذاران، رهبران مذهبی و سایر متخصصان را درگیر می‌کند. با استفاده از این طیف متنوع، این پروژه مرجع مقایسه‌ای ارزشمندی برای بحث‌ها کلان‌تر در عرصه بین‌الملل، از جمله فرقه گرایی، هویت سیاسی تشیع، و رابطه دین و سیاست در این مذهب خواهد بود.

پروژه تشیع و امور جهانی، در چهار حوزه اصلی به اجرا در خواهد آمد که عبارتند از:

۱) تاریخ و هویت شیعه؛

۲) تشیع و ژئوپلیتیک؛

۳) فرقه گرایی قومی و مذهبی و تنش زدایی فرقه‌ای؛

۴) پراکندگی جهانی شیعیان.

هزینه‌های این پروژه از طریق کمک مالی بنیاد «هنری لوس»^۱ تأمین می‌شود و به پژوهش در حوزه تفکر و هویت شیعه در قالب‌های ایرانی، عربی و سایر موارد شیعه فراملی کمک می‌کند. شیعه، با توجه به اینکه از لحاظ ماهیتی نهادی به هم مرتبط بوده و شبکه‌های سیاسی و اجتماعی آن بسیار فراتر از مرزهای امروزی کشورهای خاورمیانه است، از اهمیت بسیاری برخوردار است. با این وجود تحقیقات علمی در مورد این موضوعات با دو چالش اساسی روبرو است:

۱) برخورد با تشیع سیاسی امروزی با برچسب اسلام «غیر سنتی» در محیط‌های آکادمیک؛ و

1 - the Henry Luce Foundation

مدیران پروژه:

۲- علی اصنی

۱- پیام محسنی

(Ali Asani)

(Payam Mohseni)

او استاد دین و فرهنگ اسلامی در گروه زبان‌ها و تمدن‌های خاورمیانه در دانشگاه هاروارد است. علایق پژوهشی او عبارتند از: زبان‌ها و ادبیات آفریقایی و جنوب آسیا؛ اسلام و جوامع معاصر مسلمان؛ دین، ادبیات و هنر در فرهنگ‌های مسلمان؛ حضور مسلمانان در ادبیات معاصر جهان؛ عرفان اسلامی (تصوف)؛ و نیز تاریخ و اندیشه اسماعیلیه.

او مدیر پروژه تشیع و امور جهانی است. محسنی مدرّس در دانشگاه هاروارد، و استاد مطالعات اسلامی در مدرسه الهیات هاروارد است. مطالعه سیاست مقایسه‌ای و روابط بین‌الملل خاورمیانه و شمال آفریقا؛ موضوعات مرتبط با دولت و جامعه در ایران؛ اسلام و سیاست؛ اقتصاد سیاسی؛ جامعه مدنی؛ و همچنین موضوعات مرتبط با دموکراتیک شدن از جمله علایق پژوهشی پیام محسنی است.

(Melani Cammett)

۱۴۰۰) در ذیل برنامه کلان «تنوع و وحدت در تشیع فراملی» با موضوع «گفت‌وگوی درون شیعی، تنوع در درون تشیع» برگزار شد. در این برنامه اندیشمندانی از جمله سید حسین نصر و رضا شاه کاظمی حضور داشتند. در سمپوزیوم مذکور نمایندگان همه فرق شیعی از جمله اسماعیلی، زیدی، علوی، بکتاشی، جعفری و.. حضور داشتند و به سخنرانی پرداختند.

برخی از پنل‌های این سمپوزیوم عبارتند از:

- رویکردی به گفت‌وگوی درون شیعی؛^۱
- تشیع و تصوف؛ میراث اسلامی باطنی‌گری؛^۲
- تشیع و پویایی جمعیتی اقلیتی در جنوب آسیا؛^۳
- هویت و سیاست‌های اعترافی شیعه در خاورمیانه؛^۴

او از مدیران آکادمی مطالعات بین‌المللی و منطقه‌ای هاروارد، دانشیار دانشکده و نیز از مدیران پروژه تشیع و امور جهانی است. علایق پژوهشی او سیاست‌های مقایسه‌ای؛ سیاست‌های توسعه محور؛ دین و قومیت؛ تعارض‌های دینی و سیاست خاورمیانه است.

علاوه بر مطالعات پژوهشی در حوزه تشیع، این پروژه برخی برنامه‌ها و رخدادهای علمی در این خصوص را نیز میزبانی می‌کند. از جمله جدیدترین این برنامه‌ها، سمپوزیومی با موضوع گفت‌وگو میان نحله‌های مختلف شیعی بوده است. این سمپوزیوم در روزهای ۵ تا ۸ آپریل ۲۰۲۱ (۱۶ تا ۱۹ فروردین

1 - Approaching Intra-Shi'a Dialogue
 2 - Shi'ism and Sufism: Islamic Traditions of Esotericism
 3 - Shi'ism and Minority Communal Dynamics in South Asia
 4 - Shi'a Confessional Identities and Politics in the Middle East

An International Symposium on Intra-Shi'a Dialogue & Confessional Diversity within Shi'ism at Harvard University

Diversity and Unity in Transnational Shi'ism

Panel 2

Shi'ism and Sufism: Islamic Traditions of Esotericism

A historic 4-day symposium bringing together diverse voices from 20+ leading scholars of Shi'a thought and communities across Zaydi, Ismaili, Alevi, Alawite, Beklashi, & Twelver Ja'fari Muslim denominations and beyond at Harvard University.

Asfar Barkasva (Stanford/William & Mary)
Associate Professor, Religion and Culture Studies

Nicholas Ruzhansky (Harvard)
Associate Professor, Department of Religion and Digital Arts

Moderator: Ali Asani (Harvard)
Chair, Program on Religion and Global Affairs

Shafiqur Virani (Toronto)
Affiliate Scholar, Program on Religion and Global Affairs

REZA SHAH-KAZEMI

Reza Shah Kazemi (Institute for Ismaili Studies)

Registration: bit.ly/symposium-signup

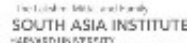
Website: bit.ly/intra-shia-symposium

April 6th, 2021

1:30PM EDT | 10:30AM PDT

HARVARD UNIVERSITY

ملاحظه:

به نظر می‌رسد پروژه تشیع و امور جهانی، علی‌رغم زمانمند بودن آن، حوزه گسترده‌ای از ابعاد و مطالعات مربوط به تشیع اعم از تاریخی و معاصر از جمله فرهنگ، سیاست، دینداری، گفت‌وگو و تعامل و... را در دستور مطالعه دارد و خروجی‌های این پروژه پژوهشی، می‌تواند منابع در دسترس قابل استفاده‌ای برای مخاطبان و پژوهشگران باشد. البته جای حضور پژوهشگران ایرانی داخل کشور اعم از حوزوی و غیر حوزوی به عنوان کنشگران علمی در این پروژه خالی است.

آشنایی با شیعه پژوهان

الیور شاربروت (Oliver Scharbrodt)

وجود اینکه چند دهه از آغاز مطالعات شیعه پژوهی می گذرد اما با این حال کماکان تعداد محدودی از مراکز آکادمیک مطرح در سطح جهان هستند که به شیعه پژوهی نگاهی ویژه دارند و تعداد شیعه پژوهان هرگز قابل مقایسه با پژوهشگران ادیان و مذاهب دیگر نیست اما به هر روی شخصیت های برجسته

شیعه پژوهی به عنوان رشته ای آکادمیک عمر چندان زیادی در مجامع علمی دارا نیست. به ویژه پس از پیروزی انقلاب اسلامی در ایران بود که مطالعه بر روی تشیع به عنوان شاخه ای از اسلام شناسی که البته خود زیر مجموعه ای از مطالعات ادیان به شمار می رود مورد توجه دین پژوهان قرار گرفت. با

و مهمی در مراکز آکادمیک غربی وجود دارند که سهم قابل توجهی از پژوهش خود را به مطالعه و شناخت تشیع اختصاص داده‌اند. شخصیت‌های مطرحی مانند گلدزیهر، مونتگومری وات در گذشته تا چهره‌هایی مانند اتان کولبرگ، ویلفرد مدلونگ، اندرو نیومن و دیگران در حال حاضر.

یکی از پژوهشگرانی که باید نام او را در زمره شیعه پژوهان مطرح امروز مراکز آکادمیک غربی قرار داد، پروفیسور «الیور شاربروت» است. وی که ارتباط نزدیکی نیز با مراکز و محافل آکادمیک ایرانی دارد، با نگاه تاریخی و مردم‌شناسانه، بخش مهمی از فعالیت دین پژوهانه خود را به مطالعه تشیع اختصاص داده است. آنچه در ادامه می‌آید نگاهی به زندگینامه و آثار علمی وی است:

الیور شاربروت^۱ در دانشگاه بن آلمان در رشته مطالعات مقایسه‌ای ادیان، مطالعات اسلامی و فلسفه تحصیل کرد و تحصیلات تکمیلی و تحقیقات خود را در لندن به پایان رسانده و مدرک کارشناسی ارشد و دکترا را از دانشکده مطالعات شرقی و آفریقایی (SOAS)

۱ - برای آشنایی بیشتر با زندگینامه و آثار الیور شاربروت به آدرس زیر مراجعه شود:

<http://research.ucc.ie/profiles/A040/o>
scharbrodt@chester.ac.uk

اخذ نمود. دکتر شاربروت پس از چند سال تدریس در لندن و در ایالات متحده آمریکا، در سال ۲۰۰۸ به بخش مطالعات ادیان در دانشگاه کالج کورک پیوست. وی در تأسیس اولین بخش مطالعات ادیان این دانشگاه مشارکت داشت و از سال ۲۰۱۴ بنیانگذار و مدیر مرکز مطالعات اسلامی در دانشگاه چستر نیز بود. او در سپتامبر ۲۰۱۷ به عنوان استاد مطالعات اسلامی به گروه الهیات و دین این دانشگاه پیوست.

شاربروت به زبان‌های آلمانی، انگلیسی، فرانسه، عربی و فارسی تسلط داشته و با زبان‌های اسپانیولی و لاتین نیز آشنایی خوبی دارد.

حوزه‌های پژوهشی مورد علاقه شاربروت، تاریخ تفکر اسلام مدرن، اقلیت‌های مسلمان در اروپا (با تأکید بر شیعه دوازده امامی)، اصلاح‌گرایی اسلامی مدرن، اسلام شیعی، تصوف، منجی‌گرایی اسلامی و همچنین حضور تاریخی و معاصر مسلمانان در اروپا است. وی در تحقیقات خود از دو روش تحقیق تاریخی و مردم‌نگاری استفاده می‌کند. البته لازم به ذکر است که شاربروت به عنوان یک مورخ و پژوهشگر تعالیم اسلامی در ابتدا حوزه پژوهش خود را به شخصیت تأثیرگذار مصر در قرن نوزدهم یعنی محمد عبده و رابطه او

عبارتند از:

۱- حاکمیت الهی و اقتدار سازمان روحانیت در دینداری اولیه شیعه: [شهید سید محمد] باقر صدر (۱۹۳۵-۱۹۸۰) و [سید محمد] تقی مدرسی (۱۹۴۵) درباره دولت اسلامی (چاپ شده در سال ۲۰۲۰)؛

۲- تجارب شیعیان در اروپای غربی (چاپ شده در سال ۲۰۲۰)؛

۳- کتاب اسلام معاصر و زندگی مسلمانان (چاپ شده در سال ۲۰۲۰)؛

۴- ضدیت با تصوف در ایران اوایل قاجار: آقا محمد علی بهبهانی (۱۸۰۱-۱۷۳۲) و رساله خیراتیه وی؛ (چاپ شده در سال ۲۰۲۰)؛

۵- صوفیان و مخالفان آنها در جهان پارسی؛ به همراه ایروین، کال (چاپ شده در سال ۲۰۱۹)؛

۶- [امام] خمینی و محمد الشیرازی (۲۰۰۱-۱۹۲۸)؛ بازنگری در ولایت فقیه؛ (چاپ شده در سال ۲۰۲۰)؛

۶- اقلیت‌های شیعه در جهان معاصر: مهاجرت، فراملی‌گرایی و چند وجهی بودن؛ (چاپ شده در سال ۲۰۲۰)؛

با سنت‌های عرفانی و باطنی اسلام اختصاص داد. در همین راستا او کتاب «اسلام و آیین بهائی» را به رشته تحریر در آورد. این کتاب که در سال ۲۰۰۸ میلادی توسط انتشارات راتلج و در لندن و نیویورک منتشر شد، مطالعه‌ای تطبیقی درباره «محمد عبده» و «عباس عبدالبهاء» فرزند حسینعلی بهاء بنیانگذار بهائیت است و زندگی و روابط این دو را بررسی می‌کند. اسلام و آیین بهائی بینش جدیدی در مورد پیشینه اسلامی بهائیت و ارتباط عبده با جنبش‌های بدعت‌گذار در اسلام فراهم می‌کند. در این کتاب، شاربروت این دو را به عنوان چهره‌هایی اصلاح طلب در جامعه مدرن اسلامی معرفی می‌کند. با این حال او آنها را تحت تأثیر سنت‌های فکری و مذهبی پیشین اسلامی می‌داند و دیدگاه کسانی را که این دو فرد را نماینده دو نگاه کاملاً متضاد از دینداری اسلامی می‌دانند رد می‌کند. البته او به این نکته اذعان می‌کند که عباس عبدالبهاء نماینده آیینی بدعت‌آمیز در اسلام است که همان بهائیت باشد.

آثار

علاوه بر موارد ذکر شده، پروفیسور شاربروت آثار دیگری در حوزه اسلام و تشیع دارند که مهم‌ترین آنها

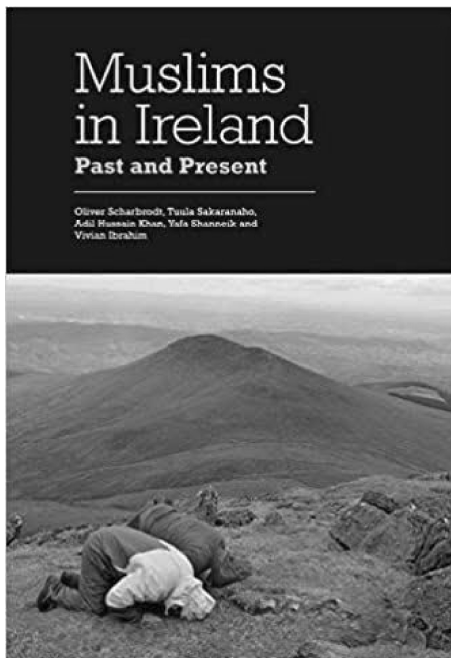

انگلیسی حاشیه نویسی شده از کتاب
«الحجه» ابوجعفر محمدبن یعقوب
کلینی (چاپ شده در سال ۲۰۱۶)؛

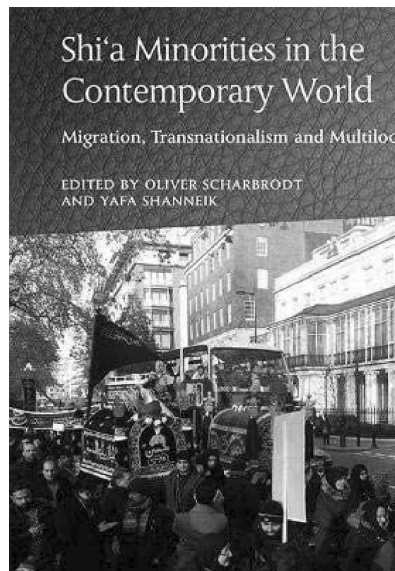
۱۱- از حافظ؛ شرق شناسی ایرلندی،
شعر فارسی و د. و. بیتس؛ (چاپ شده
در سال ۲۰۱۵)؛

پروژه‌های تحقیقاتی

علاوه بر آثار مکتوب فوق، الیور
شاربروت پروژه‌های متعددی را در
حوزه‌های مربوط به اسلام و تشیع
به سرانجام رسانده که برخی از
مهم‌ترین آن‌ها عبارتند از:

این پژوهش با بودجه شورای
تحقیقاتی ایرلند به مبلغ ۲۰۰,۰۰۰

۷- ایجاد شبکه عمومی مهاجران در
بریتانیا، شبکه‌های شیعه اثنی عشری در
لندن (چاپ شده در سال ۲۰۲۰)؛

۸- اقلیت درون اقلیت؟ پیچیدگی و
چند محلی بودن شبکه‌های شیعه اثنی
عشری فراملی در انگلیس (چاپ شده
در سال ۲۰۱۸)؛

۹- روش شناسی مطالعات ادیان
هجرت محور، مورد پژوهی شبکه‌های
شیعیان در انگلیس (چاپ شده در سال
۲۰۱۸)؛

۱۰- ایجاد بسترهای شیعی در جامعه
انگلیس: نقش شبکه‌های شیعه اثنی
عشری فراملی در شمال غربی لندن
(چاپ شده در سال ۲۰۱۶)؛

۱۱- اثبات خدا برای بشریت، ترجمه

آشنایی با شیعه پژوهان

این پروژه از سوی شورای پژوهش اروپا تأمین شد. این پروژه میان رشته‌ای، تحول اسلام شیعی در خاورمیانه و اروپا از دهه ۱۹۵۰ تاکنون را مورد بررسی قرار می‌دهد. شاربروت در این پروژه، شکل‌گیری هویت‌های مشترک شیعی مدرن و نقشی را که روحانیون شیعه و شبکه‌های فراملی آنها در بسیج سیاسی-مذهبی ایفا کرده‌اند، بررسی می‌کند.

فعالیت‌های اجرایی

علاوه بر تدریس در موضوعات مرتبط با مطالعات اسلامی، پروفیسور شاربروت همچنین مدیر مسئول سالنامه «مسلمانان در اروپا» (لیدن: بریل) است. سالنامه مسلمانان در اروپا، منبع اساسی برای تجزیه و تحلیل جمعیت مسلمانان فعال در اروپا است. گزارش‌های منتشره در این سالنامه، با تحقیقات به روز از چهل و شش کشور اروپایی، اطلاعات تجمعی از روند و تحولات جاری پیرامون مسلمانان در کشورهای مختلف اروپا ارائه می‌دهد.

شاربروت همچنین عضو منتخب شورای انجمن مطالعات اسلامی انگلیس (BRAIS) است. بریس یک انجمن دانشگاهی است که محققان

پوند صورت گرفت. این پروژه، اولین تحقیق جدی در مورد حضور اسلام و مسلمانان در ایرلند، جایگاه دین اسلام در یک جامعه کاتولیک سنتی و پیوندهای فراملی مسلمانان با خاورمیانه بوده است.

۲- کربلا در لندن؛ شبکه‌های شیعه فراملی میان انگلیس و خاورمیانه (۲۰۱۴):

بودجه مصوب برای این تحقیق ۲۰۰,۰۰۰ پوند بود و توسط بنیاد «گردا هنکل» تأمین شد. این پروژه شبکه‌های مذهبی و سیاسی فراملیتی را در شیعه دوازده امامی معاصر که بین انگلیس و خاورمیانه فعالیت می‌کنند بررسی می‌کند. جنبش‌ها و سازمان‌های متنوعی که در این تحقیق گنجانده شده‌اند، نمایانگر مجموعه‌ای از بازیگران در جامعه مدنی و ارگان‌های دولتی هستند که به صورت فراملی فعالیت می‌کنند. این پروژه، اهداف، گفتمان‌ها و کنش‌های آنها و نیز ساختار اختیارات و رهبری آنها را بررسی می‌کند.

۳- ایجاد یک امت جایگزین: اقتدار روحانی و تحرک سیاسی-مذهبی در شیعه فراملی (۲۰۱۸-۲۰۲۲):

بودجه یک و نیم میلیون پوندی

انگلیسی و بین المللی را در همه
زمینه‌های مرتبط با مطالعات اسلامی
گرد هم آورده است.

ملاحظه:

با توجه به مجموع فعالیت‌های پژوهشی و میدانی ذکر شده، می‌توان شاربوت را یکی از فعال‌ترین شیعه پژوهان غربی دانست. در بررسی آثار وی و در مقایسه با رویکردهای دیگر شیعه پژوهان غربی، می‌توان گفت الیور شاربوت با رویکرد پدیدار شناسانه به مطالعه و پژوهش در جنبه‌های مختلف تشیع می‌پردازد. به تعبیر دیگر، او بیشتر و پر رنگ‌تر از دیگر شیعه پژوهان در تحقیقات خود به دنبال کشف حقایق است تا انجام پژوهش‌هایی جانبدارانه. او ارتباط متعددی با مراکز آکادمیک داخل ایران دارد و همین امر او را به ظرفیتی برای مراکز پژوهشی ایرانی جهت ارتباط گیری با مراکز اسلام شناسی و شیعه پژوهی غربی تبدیل می‌سازد. همچنین با توجه به آشنایی شاربوت با زبان فارسی، او می‌تواند راهنمای دانشجویان ایرانی در رساله‌ها و پژوهش‌های آنها باشد چنانچه در مواردی این موضوع در عمل نیز رخ داده است.